Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті

Психология

5-дәріс

Мандыкаева Алмагуль Рамазанқызы,
психология ғылымдарының
кандидаты, доцент м.а

Тұлғаның даралық- типологиялық ерекшеліктері

Дәріс жоспары:

- Темперамент анықтамасы. Жүйке жүйесінің
- қасиеттері темпераменттің негізі ретінде.
- Темперамент типтері: холерик, сангвиник, флегматик және меланхолик.
- Мінездің анықтамасы.
- Мінез акцентуациясы және тәрбие. «Ұлттық
- мінез» ұғымы
  Тұлғаның қабілеті мен нышандары.

Темперамент анықтамасы

Темперамент(лат.temperamentum - бөліктердіңқажетті арасалмағы)адамның психикалық әрекетінің динамикасын сипаттайтын тұрақты жеке даралық ерекшеліктері. Ол адамның эмоциялық қозғыштығынан, қимыл-қозғалысынан, жалпы белсенділігінен жақсы байқалады. Темперамент туралы алғашқы ой-пікірлер Гиппократтан бастау алады. денені жылытып тұратын – қан, лат. sangius денені салқындататын тұратын – шырын (слизь), – гр. phlegma денені құрғататын тұратын – бауырдағы сары өт, гр. chole және оған дымқылдық беретін қара өт (талақ), гр. melaschole Рим дәрігері Гален – 13 темперамент типі Неміс анатомы Гейне - темперамент жүйке тонусы Орыс антропологы Н.Л. Зеланд - ми қабықшасындағы молекулярлық қозғалысы Орыс педагогы П.Ф. Лесгафт темперамент - қан сауыттары

Жүйке жүйесінің қасиеттері темперамент негізінде

Жүйке жүйесіндегі қозу процестерінің қасиеттері

+

Жүйке жүйесіндегі тежелу процестерінің қасиеттері

=

Адамның даралық ерекшеліктері

Жүйке жүйесінің негізгі қасиеттері

- И.П. Павлов жоғары жүйке қызметінің күшті және әлсіз қызметіне орай түсіндіреді:
- 1. Күші - жүйке жүйесінің күшті ынталандыруларға төтеп беру қабілеті (жүйке жасушаларының төзімділігі мен жұмысымен сипатталады).
- 2. Тепе-теңдік - қозу мен тежелу процестерінің арақатынасының көрсеткіші.
- 3. Қозғалғыштығы - жылдамдықтың көрсеткіші қозу және тежелу процестерінің өзгеруі.

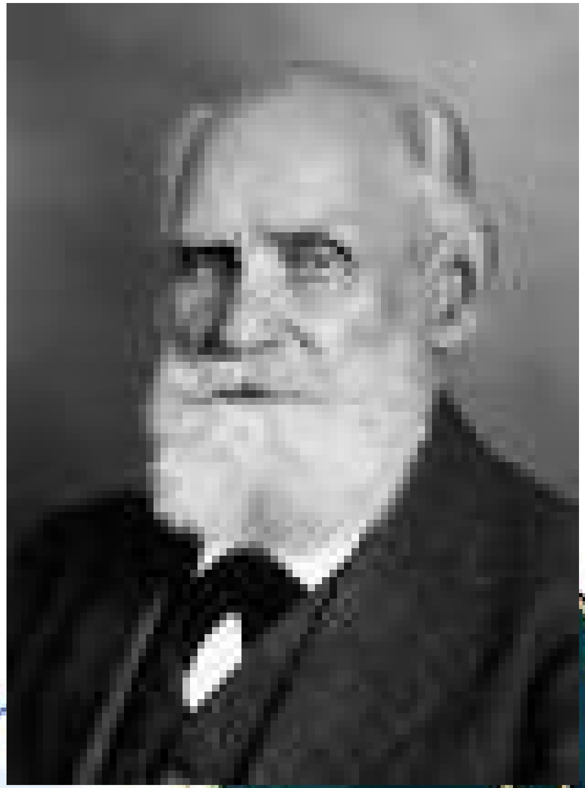

Жоғары жүйке қызметінің түрлері

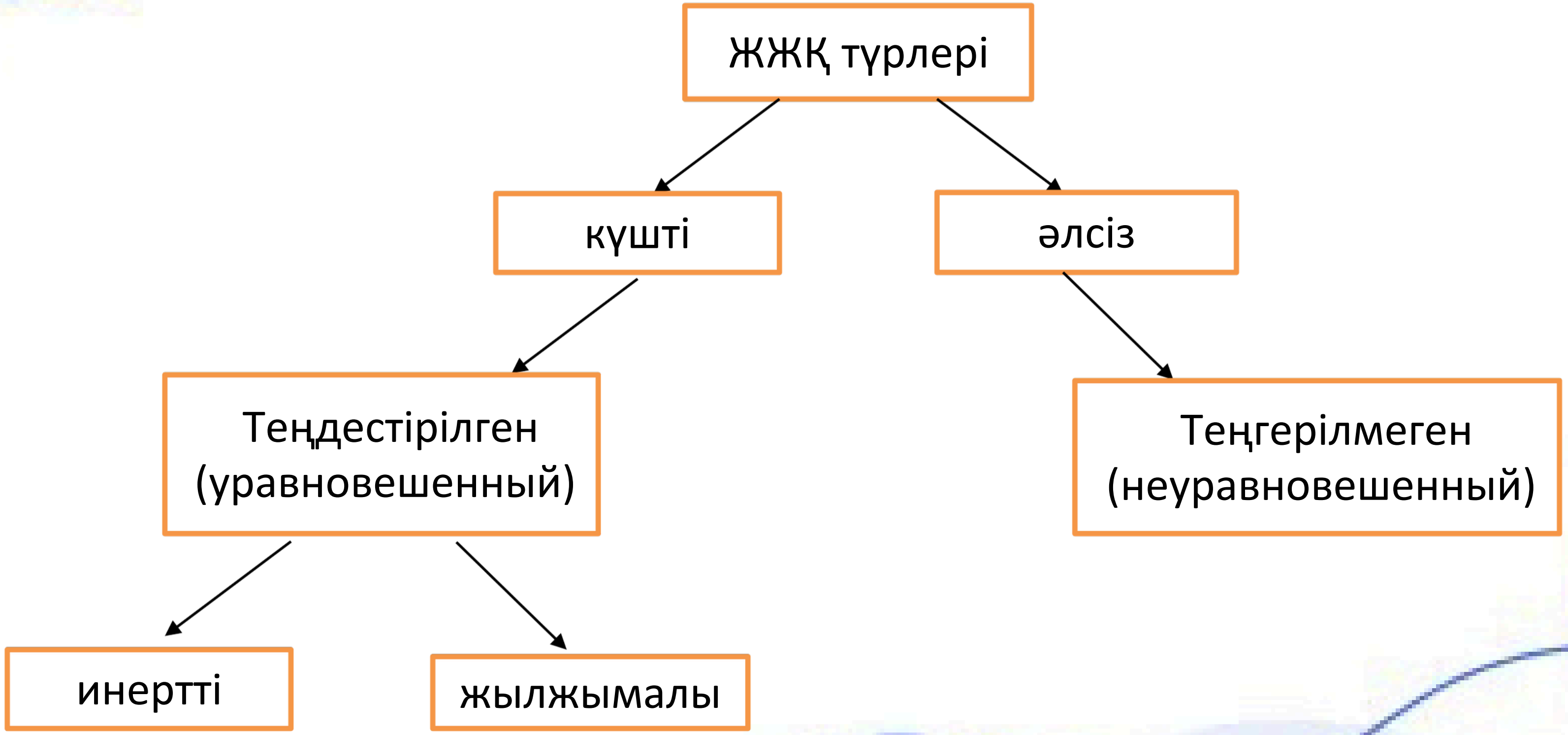

Темперамент анықтамасы

- https://www.youtube.com/watch?v=s9rd889I7WY
- Темперамент - бұл жеке тұлға әлеуметтік болмыс ретінде қалыптасатын болмыс.

- Темпераментмінез-құлықтыңдинамикалық аспектілерінкөрсетеді,негізінен

  туа біткен, сондықтан темперамент қасиеттері адамның басқа психикалық ерекшеліктерімен салыстырғанда ең тұрақты болып табылады.

Темпераменттің негізгі қасиеттері

сензитивтілік (сезімталдық), реактивтілік, белсенділік, Ригидтік (инертті), икемділік, эмоциялық қозу, экстраверсия-интроверсия.

Темперамент түрлері: холерик, сангвиник, флегматик және меланхолик.

Сангвиник
- Ширақ
- Мейірімді
- Әлсіз
- Көпшіл

Холерик
- Ұстамсыз
- Сенімді
- Жігерлі
- Өктем

Флегматик
- Баяу
- Байсалды
- Тұйық
- Пассивті

Меланхолик
- Әлсіз
- Пессимист
- Еңбекқор
- Перфекционист

Мінез туралы алғашқы ғылыми түсініктер

Аристотель - әр адамның өзіндік адамгершілік қасиеттері мен адамгершілік ойлары болады; Оның шәкірті, ежелгі грек философы Теофраст (б.э.д. 372-287) адами ерекшеліктерді жүйелеп, оның 30 қасиетін көрсеткен; Теофраст өзінің «Этические характеры» трактаты арқылы ғылымға «мінез» (грек. character – қасиет, сапа) терминін енгізген. Кейіннен, француз жазушысы Ж. Лабрюйер (1645-1696) ұзақ уақыт бойында зиялы қауымның мінез-қылықтарын бақылай келе, мінездің мыңнан аса типтік қасиеттерін сипаттаған. А.Ф. Лазурский (1874-1917) психологияның басты мақсаты тұлға мен мінезді зерттеу деп есептеп, мінездің мәнін, құрылымын, типтерін және дамуын қарастыратын психология ғылымының бір саласы – характерологияны жасады.

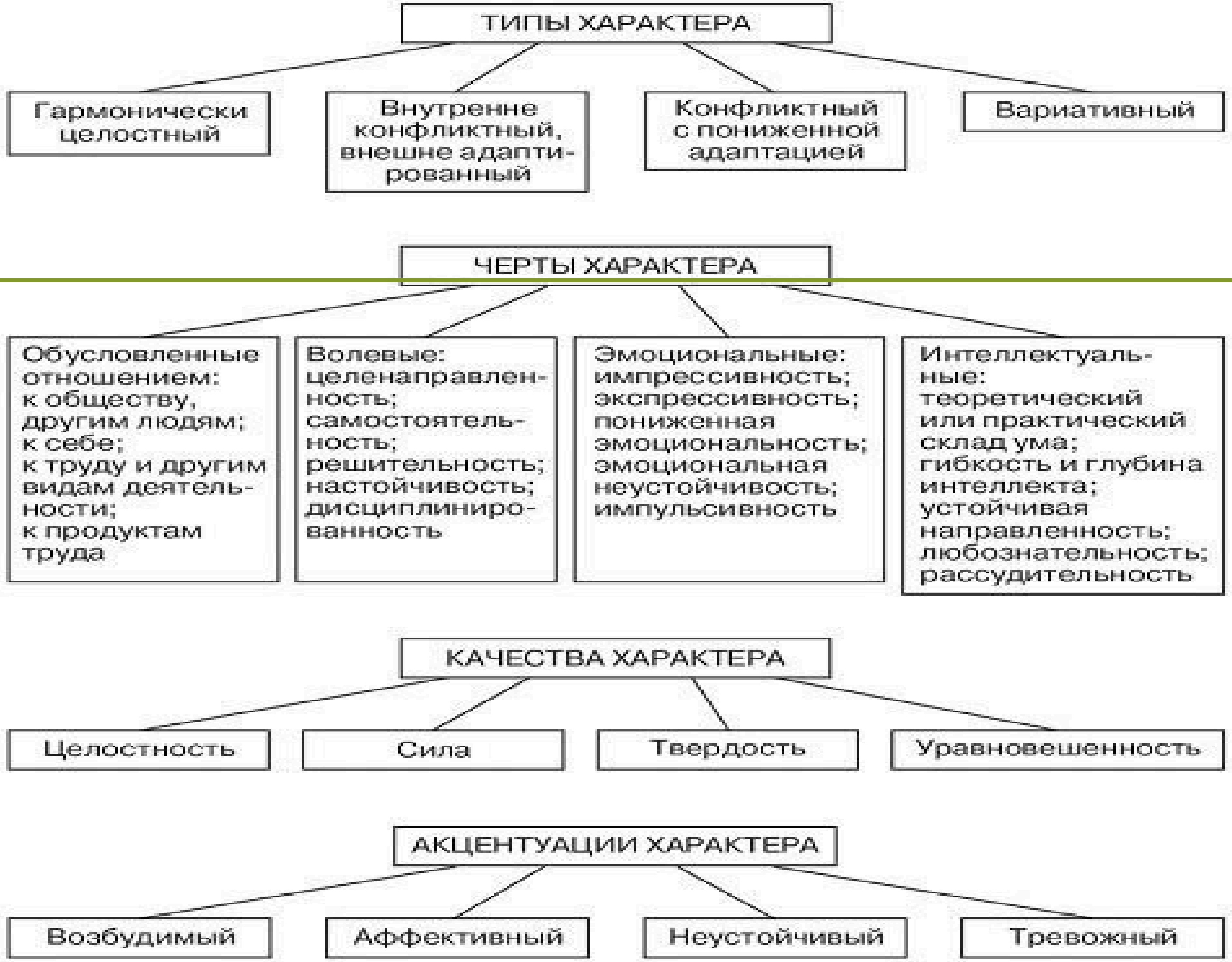
ТИПЫ ХАРАКТЕРА
Гармонически целостный
Внутренне конфликтный, внешне адаптированный
Конфликтный с пониженной адаптацией
Вариативный
ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА
Обусловленные отношением: к обществу, другим людям; к себе; к труду и другим видам деятельности; к продуктам труда
Волевые: целенаправленность; самостоятельность; решительность; настойчивость; дисциплинированность
Эмоциональные: импрессивность; экспрессивность; пониженная эмоциональность; эмоциональная неустойчивость; импульсивность
Интеллектуальные: теоретический или практический склад ума; гибкость и глубина интеллекта; устойчивая направленность; любознательность; рассудительность
КАЧЕСТВА ХАРАКТЕРА
Целостность
Сила
Твердость
Уравновешенность
АКЦЕНТУАЦИИ ХАРАКТЕРА
Возбудимый
Аффективный
Неустойчивый
Тревожный

Мінездің психикалық процесстермен байланысы

Мінездің тұлға бағытымен байланысы

Ерікті қырлары (табандылық, батылдылық, қайсарлылық, өжеттік, сабырлылық, байсалдылық, дербестілік, белсенділік)

Эмоциялық қырлары (екпінділік, әсерленгіштік, қызбалық, инерттілік, байыпсыздық, қайырымдылық)

Интеллек-туалды қырлары (терең ойшылдық, тапқырлық, зеректік, құмарлық, әуестік)

Мотивация-лық (іс-әрекетті оятады және бағыттайды)

Инструмен-тальды (іс-әрекетке белгілі бір стиль береді)

Мінездің қалыптасуы мен дамуы

Мінез өмір бойы қалыптасуы мүмкін.
Мінез қалыптасуы адам ойымен, сезімдерімен және ынталарына да байланысты болады.
Сонымен адамның өмір сүру ерекшелігімен қатар, оның мінезі де қалыптасады.
Осыған орай, өмір бейнесі, қоғамдық талаптар және нақты өмірлік жағдайлар мінез қалыптасуында мәнді рөлге ие.

Э. Кречмер бойынша конституционалды типтер

1.Лептосоматикалық тип
2.Пикникалық тип
3. Атлетикалық тип
4. Диспластикалық тип

Мінездің еңбекке байланысты қасиеттері:

- Еңбексуйгіштік
- Адалдық
- Еңбекке жауапкешілікпен қарау
- Жалқаулық
- немқұрайдылық

Ұжымға, адамдарға қатысты қасиеттер:

- Қайырымдылық
- Сергектік
- талап қоюшылық
- Асқақтық
- Менсінбеушілік
- Өркөкіректік
- Даңғойлық
- Тәкәппарлық
- Мақтаншақтық
- Өзімшілдік
- Қарапайымдылық
- Кішіпейілділік

Өзіне қатынасына байланысты қасиеттер:

Заттарға қатынасы бойынша:

- Ұқыптылық
- Салдыр-салақтық
- Заттарды ұстап тұтуы
- Ұқыпсыздығы

А.Е. Личко бойынша мінез акцентуациясы

1. Гипертимді тип
2. Циклоидті тип
3. Лабильдітип
4. Астеникалы-невротикалық тип
5. Сензитивті тип
6. Психоастесникалық тип

7.Шизоидті тип

8. Эпилептоидті тип
9. Истероидті тип

10.Тұрақсыз тип

11.Конформды тип

И. Кант

- Әрекет темпераменттері
- Сезім темпераменттері

В. Вундт

- Эмоциясы күшті темперамент
- Эмоциясы әлсіз темперамент

«Ұлттық мінез» ұғымы

Ұлттық мінез адамдардың тарихи қалыптасқан бірлестігі мен ірі топтары болып саналатын этностың, ұлттың, халықтың өмір тіршілігі мен әлеуметтік жағдайының тұтастығы арқылы танылады.

Отансүйгіштік. Халқымыз кір жуып, кіндік кескен атамекенін аялап, елінің тілі мен мәдениетін,
әдебиеті мен тарихын, біртуар аяулы перзенттерін мақтан тұтып, қадірлеп-қастерлеуді ұрпағына аманат еткен.

Намысқойлық. Бұл әр этностың өз халқының ар-ожданын, имандылық қадір-қасиетін көздің
қарашығындай сақтай білуінен, қажетті жерінде бұл үшін жанын пида етуден көрінетін қасиет.

Шешендік. Халқымыздың жайсаң психологиясын аса биіктен көрсететін ұлттық ерекшеліктерінің
бірі – суырып салма шешендік. Бейнелі, астарлы, тұспалдап айтатын шешендік сөзге аса үйір халықпыз

Әдептілік. Бұл халқымыздың ұлттық психологиясының өзегі имандылық пен адамгершілігінің
басты белгісі, оның ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдық санасының практикалық көрінісі, барлық кісілік қасиеттердің жиынтығы.

Тұлғаның даралық психологиялық ерекшеліктері

Іс-әрекетке қатысымен айқындалады

Білім және дағдымен ғана шектелмейді

ҚАБІЛЕТ

Физиологиялық механизмдер

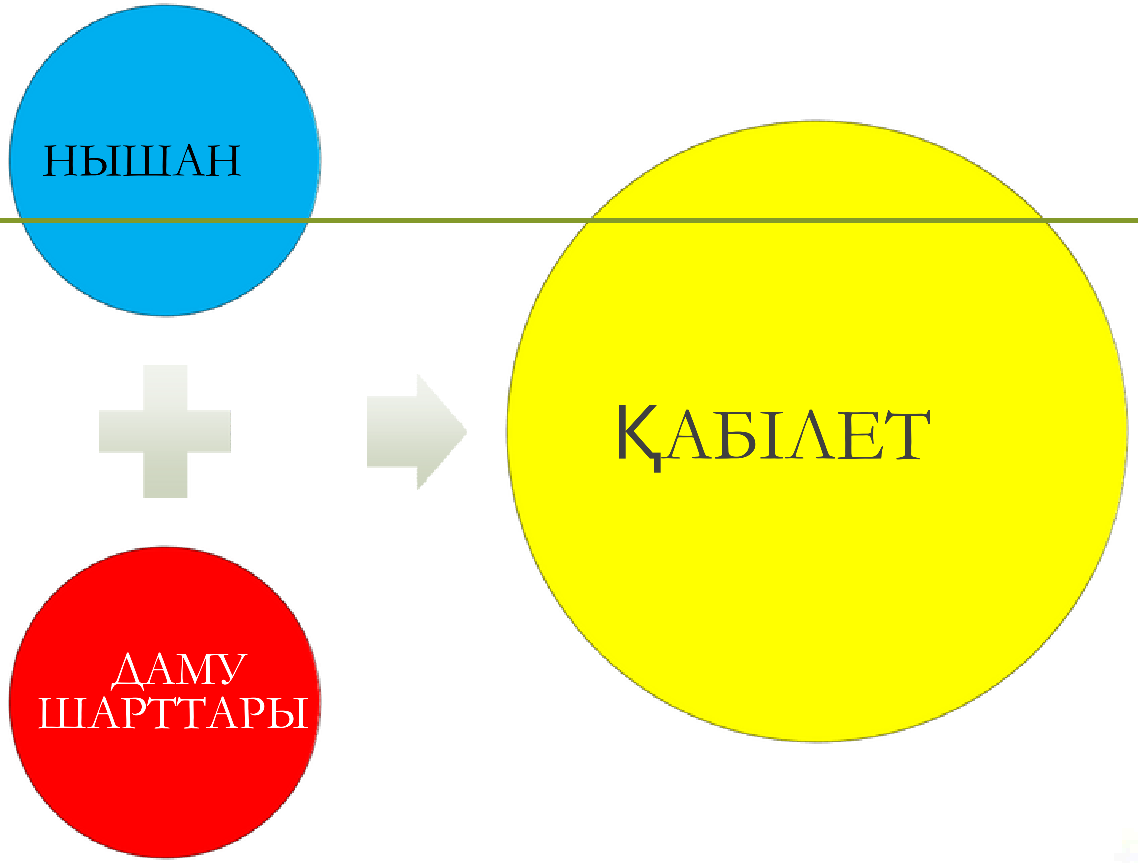

Қабілеттіліктің даму деңгейлері

Бейімділік, ептілік – қабілеттіліктің көрініс сипатындағы белгілері
Дарындылық – адам үлкен жетістікке жете алатын іс-әрекеттің ауқымын анықтайтын жалпы қабілеттердің даму деңгейі.
Талант – бұл арнайы қабілеттердің дамуының жоғары деңгейі.
Данышпан – қабілетті адамның қоғам өмірі үшін ерекше маңызды шығармашылық іс-әрекетте жоғары нәтижелерге қол жеткізуі

Дарындылық- адам үлкен жетістікке жете алатын іс-әрекеттің ауқымын анықтайтын жалпы қабілеттердің даму деңгейі. Талант-бұл арнайы қабілеттердің дамуының жоғары деңгейі. Талант жоғары деңгейдегі жетістіктерге жету мүмкіндігімен сипатталады, бірақ адам қол жеткізген шегінде қалады. Дарынды адам тиісті қызмет түрін оңай игереді, оның орындалуына шеберлік, әсемдік әкеледі, сапалы орындауға қол жеткізеді.

Данышпан - бұл қабілеттер дамуының ең жоғары деңгейі - жалпыға да, жекеге де. Данышпандық туралы адам қоғам өмірі үшін ерекше маңызды шығармашылық қызметтің осындай нәтижелеріне қол жеткізген кезде ғана айтуға болады. Данышпанды сонымен қатар «ұзақ жылдар бойы басқа адамдарға айтарлықтай әсер ететін үлкен жұмыс жасаған» адам деп атайды.

Бақылау сұрақтары

- Адамның табиғи қасиеті ретінде темперамент дегеніміз не? Темпераменттің физиологиялық негізі неде? Темпераменттің әр түрінің артықшылықтары мен кемшіліктері қандай? «Мінез» ұғымының мәнін кеңейтіңіз. Мінездің типтік ерекшеліктері туралы не білесіз? К.Леонгард ұсынған мінез акцентуациясының тұжырымдамалары туралы айтып беріңіз?
- Мінез бен темпераментті згешеліктері мен өзара байланысын түсіндіріңіз.

Дереккөздер

- Психология индивидуальных различий / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – 720 с.
- Руденко А.М. Психология в схемах и таблицах: учебное пособие. – М: Феникс, 2016. – 379 с.
- Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2015. – 705 с. - (Мастера психологии).
- Столяренко Л. Д. Психология личности : учебное пособие по специальности "Психология" и рабочая программа по курсу "Психология личности" / Л. Д. Столяренко, С. И. Самыгин .? Изд.3-е . Ростов-на-Дону : Феникс, 2014 . 574 с.

Назарларыңызға рахмет!